

Veronika Zapletalová
CHATAŘSTVÍ/SUMMERHOUSES
Architektura lidských snů a možností
The Architecture of Human Dreams and Possibilities

Publikace autorky fotografického souboru Chatařství Veroniky Zapletalové vznikla jako snaha přiblížit širší veřejnosti výtvarnou osobitost a kreativitu staveb typicky českého fenoménu – chat.

Tento fotografický soubor představuje výběr z několika tisíc snímků shromážděných po dobu pěti let během pěších výprav v českých i moravských krajích. Byl vystavován po celém světě a vzbudil mimořádnou pozornost. Hlavní myšlenkou při výběru objektů bylo zachytit, jak si lidé představují místo, kde budou šťastni, a jaké formy na sebe jejich tvořivost bere, proč se tomu tak děje zrovna v našich zemích a pod jakými tlaky a vlivy se fenomén chat u nás vyvinul. Publikace je doprovázena texty předních českých teoretiků oborů souvisejících s chatařstvím (V. Cílek, T. Pospěch, J. Škabrada a R. Švácha).

The photographic collection by Veronika Zapletalová was created as an attempt to introduce to the public the peculiar creativity of a typically Czech phenomenon – summerhouses.

This publication represents a selection from several thousands of photographs created and collected during five years of regular excursions into various Czech and Moravian regions. The resulting collection was exhibited worldwide and attracted unprecedented attention. The major objective of the whole project was to capture how people imagine places of their personal happiness, what forms of creativity they express, why holiday home making is so profoundly manifested in the Czech Republic, and under what pressures and influences this phenomenon has evolved. The publication is complemented with essays by leading Czech authors whose work and thoughts were affected by the legacy of Czech holiday home making (V. Cílek, T. Pospěch, J. Škabrada a R. Švácha).

Distribuce/Distribution:
Vydavatelství ERA, Chleborádova 22, 619 00 Brno
tel.: +420 541 249 228, e-mail: distribuce@erag.cz, www.erag.cz
Doporučená cena: 790 Kč
Všlo v edici ERA Extra

9 788073 660864

4240744989

Ustřední knihovna FSS MU Brno

talová

TVÍ/SUMMERHOUSES

Umění

399

Z

snů a možností
The Architecture of Human Dreams and Possibilities

Veronika Zapletalová
CHATAŘSTVÍ
SUMMERHOUSES

ERA
VYDAVATELSTVÍ

1

Třebaže se v šedesátých letech i později věnovali návrhům chat i jiní přední architekti, například Jan Šrámek, Jiří Mojžíš, Josef Pleskot nebo Emil Příklad (268), Vaculíkův soubor už asi zůstane nejdůležitějším počinem, k jakému česká chatová architektura v posledních padesáti letech dokázala dospět.

Podrobnější výzkum chat v šedesátých, sedmdesátých a pozdějších letech 20. století by patrně přinesl více hodnotnějších poznatků o sociologii a mentalitě jejich stavebníků než o architektuře. Po sovětské invazi v srpnu 1968 se chaty staly útočištěm lidí, kteří měli režimu plné zuby. Režim však jejich útoky na chatu skrytě podporoval, neboť tušil, že kdo vyplní své volné chvíle údržbou a vylepšováním svého nedělního sídla, ten se proti němu nebude politicky angažovat. Nákladnost chaty a jejího technického vybavení se pomalu stávala znakem společenského statusu jejího obyvatele. Pobyť na chatě se včleňoval mezi jiné typické projevy konzumního životního stylu. Z města lidé na chatu „přestěhovali svůj obývací“, jak to pěkně postihuje Martina Mertová: program televize, kterou dnes na chatě má téměř každý, zajímá lidi víc než krajina kolem nich. Chata tak ztrácí svůj smysl skromného obydlí uprostřed přírody a stává se architektonickým typem na vyměření.

Příklad (268), all designed cottages in the nineteen-sixties and later, Vaculík's set of designs remain the most important feat in the last fifty years of Czech cottage architecture.

A more detailed study of cottages, designed and built in the second half of the 20th century, would perhaps uncover more valuable knowledge of the sociology and mentality of their creators, rather than of the architecture itself. After Soviet occupation in 1968, cottages became refuges for people who were fed up with the situation in the country. The regime, however, silently supported these escapes to the seemingly private world of cottages, because the Communist leadership knew that people spending their time and effort on improving their cottages and holiday homes would not even think of opposing the oppressing regime. The cottage and its amenities gradually became a status symbol. Going to a cottage was a typical aspect of the consumerist lifestyle. People who lived in towns and cities "moved their living rooms to cottages", as aptly described by Martina Mertová. They were more interested in what's on TV than in the landscape around their cottages. The cottage thus loses its purpose as a modest dwelling in the wilderness and becomes a type of architecture predestined for extinction.

8
Václav Cílek

CHATAŘSTVÍ JAKO FENOMÉN, MENTALITA A OSUD

HOLIDAY HOME MAKING AS A PHENOMENON, MENTALITY, AND DESTINY

1. Úvod - nečekaně silný duch chatařství

Po roce 1900 začaly do volné krajiny ve velkém pronikat tři druhy staveb. Jednalo se jednak o drobné i větší továrny a sklady vznikající nejprve podél železnic a vodních toků. Tyto provozy byly obvykle spojeny s pohonem vodního kola, které rychle nahrazoval parní stroj. Kromě toho byly zakládány vilové kolonie poválečné buržoazie vázané na těsné okolí několika větších měst. Třetím typem staveb byly zejména po roce 1920 nenápadně se rozrůstající chatové osady.

Během dalších patnácti let obsadily tisíce chat téměř všechna romantická zákoutí v okolí Prahy. Jádro osad tvořily často původní mlynářské louky ležící podél říční nivy, které dávaly prostor pro aktivity obou hlavních druhů skautů – lesních i vodních. Jejich zakladatelé často prošli skautskou školou, ale pak z polovojensky organizovaných oddílů zběhli a založili si vlastní svobodomyšlné osady. První chataři milovali zejména skalnaté partie větších řek, jež byly klidné vodami i dobrodružné skalisky. Ve druhé polovině 20. století nabylo chatařství takových rozměrů, že se stalo morem údolních krajín – vytvořilo chatových osad podobajících se celým městečkům. Vhodný prostor byl již v té době obsazen, a tak chaty vznikaly v podstatě na jakýchkoliv místech, odkud bylo alespoň vidět na les nebo vodu.

1. Introduction - The Unexpectedly Strong Spirit of Holiday Home Making

After 1900, three kinds of structures began to make their way into the uninhabited Czech countryside. Firstly, there were both small and large factories and warehouses, at first erected along railroads and waterways. These operations were usually driven by a water wheel, soon to be rapidly replaced by the steam engine. Secondly, residential estates for the post-war bourgeoisie were built in the close surroundings of several larger cities. Thirdly, especially after 1920, there were inconspicuously expanding summerhouse colonies.

During the following fifteen years, thousands of cottages filled practically each and every romantic retreat around the city of Prague. Summerhouse colonies were mainly gathered around what were originally miller's meadows, along alluvial plains, where there were congenial conditions for the two main groups of "scouts" – those preferring forests and those preferring rivers. The founders of these colonies often underwent Boy Scout training, but later left the paramilitary organization to start their own free-thinking colonies. The first cottagers loved the rocky scenery around bigger rivers in particular, which offered both the calm of the river surface and the rugged beauty of the

Paralelně s chatařstvím postupovalo – s určitým zpožděním daným poválečným odsunem Němců, velkou migrací po 2. světové válce a vy- lidňováním venkova – chalupářství. O chalupářství obvykle slyšíme jako o hnutí, které pomohlo zachránit český a moravský venkov, zatímco o chatařství se neméně oprávněně hovoří jako o jevu, který pohltil jedny z nejkrásnějších krajín. V tomto příspěvku nechci soudit, ale pokusit se porozumět nejen tomu, z jakých důvodů chatařství vzniklo, ale také proč se stále udržuje. Příležitostná spolupráce s Přemkem Podlahou a jeho televizním „Receptářem“ mi pomohla uvidět chatařství zevnitř jako sociální fenomén a mentální postoj.

Přemek Podlaha přes třicet let vymýšlí a pod různými názvy modeluje televizní seriál pro zemědělské kutily, „kovozemědělce“ a chataře, který patří mezi nejsledovanější pořady. Myslím, že v dlouhodobém měřítku se jedná o vůbec neúspěšnější český televizní pořad všech dob. Vystupují v něm drobní vynálezci a zlepšovatelé, kteří dovedou postavit skleník z petlahví, vypěstovat proužkovanou mrkev nebo vypudit krtka pomocí bublifuku. Při svém prvním účinkování jsem se bál, zda se mnou moji přátelé z okruhu surrealistické skupiny nepřeruší kontakty (anebo naopak zda po takto surreálné akci nepovyším). Brzy jsem si ale uvědomil, že Přemek Podlaha je vlastně politický antiglobalizační aktivista, i když o tom sám neví. Celým svým životem chytře propaguje umírněnou kreativitu, sousedské chování, práci s půdou a materiálem, tedy přesně ten typ šťastného regionalismu, který je alternativou ke studenému unifikovanému globalismu.

V poslední době se dokonce průměrný věk diváka tohoto ryze „chatařského“ pořadu snižuje. Znamená to jednu zcela klíčovou věc. Pokud chatařství jako masový mentální postoj existuje nejméně od poloviny 60. let, pak jeho obliba nijak neklesá. Je to všudypřítomný, nenápadný, zdánlivě apolitický jev, který je z pohledu architektury

rocky cliffs. In the second half of the twentieth century holiday home making became such a mass phenomenon that it plagued river valleys with extensive cottage colonies, resembling little towns. Suitable localities had already been occupied by then, so summerhouses were built practically at any place in sight of a forest or a river.

Parallel with building cottages – with a certain delay caused by the displacement of the German population from Czechoslovakia, large scale migration, and the depopulation of the countryside after WWII – there was another similar trend: turning country houses into holiday homes. We often hear that this movement helped save the Czech and Moravian countryside, while cottage building is justly described as a phenomenon that has swallowed the most beautiful bits of the Czech and Moravian landscape. In this essay I don't intend to make judgements but to try to understand, not only what reasons there were behind holiday home making, but also why this tradition is still very much alive today. My occasional collaboration with the television personality Přemek Podlaha and his “Book of Recipes – Useful Tips” television show has helped me to see holiday home making from within as both a social phenomenon and a mental attitude.

Přemek Podlaha has been developing and presenting television programs for DIY handymen, cottagers and holiday homemakers, under various titles for over thirty years, and his shows are immensely popular. I think in the long run they rank among the most successful Czech television shows of all times. They feature everyday inventors and innovators who can build a greenhouse out of plastic bottles, grow striped carrots, or get rid of moles using soap bubbles. When I took part in the show for the first time, I was afraid my surrealist friends would stop talking to me (or, on the contrary, after being

tak banální a průměrný (skoro se nabízí srovnání s českými hudebními dějinami 20. století a Karlem Gottem), že jej většinou ani neznamenáme. Ani v této době změn chaty neklesly v ceně, nerozpadají se, ale právě naopak: jsou vylepšovány, přestavovány a zvelebovány. Znamená to, že tělo i duch chatařství je zdravý, silný a kupodivu nezániká. Chatařství jako postoj i chaty jako kus krajiny zůstávají s námi a patří jim nemalý kus budoucnosti. To, že existují levné hotely v Thajsku, jim neubírá na ceně. Rozmach hip-hopu nevyklučuje existenci deskových hudby. Umělecké styly zanikají, ale chatařství nestárne. Postmoderná s premodernou žijí vedle sebe.

2. Vývoj českého chatařství

Prehistorie

Chaty si jako příležitostné úkryty ještě v minulém století stavěli uhlíři, někteří lovci, pastevci daleko od lidí, cikáni, barabové – dělníci pracující na železnici a při ražbě tunelů, nezaměstnaní a různé podivné existence. Myslím, že přímým předchůdcem chat nebyly jenom drobné zahradní stavby a altány, ale také vojenské sruby a různá přístřeší používaná desettisíci vojáků na bojistích první světové války. Svatopluk Máchal kreslil na sibiřské magistrále „těplušky“, zateplené legionářské vagony, od kterých je krok k chatovým maringotkám. Každý druhý či třetí voják si za války vyzkoušel stavbu nějakého provizorního obydlí, které muselo být dostatečně teplé, aby v něm přežil zimní měsíce poziční války.

20. léta – trampové

Bláznivá dvacátá léta přinášejí uvolnění a jazz. Aristokratický způsob městské výstavby se zámeckými věžičkami a novorenesančními štíty střídají demokratické stavby s geometrickými, užitnými prvky. Monarchie byla nahrazena „amerikanstvím“. Děti z lepších rodin už

presented in such a surreal setting, my status among them would dramatically improve). However, I soon realized that Přemek Podlaha is actually a political anti-globalisation activist, though he's not aware of it. All his life he has cleverly promoted moderate creativity, neighbourly demeanours, and the use of affordable material, thus popularizing precisely the kind of happy regionalism that opposes cold unified globalism.

Recently, the average age of his viewers has even been decreasing. This means one key thing. If holiday home making as a mass mental attitude has existed, at least, since the first half of the nineteen-sixties, its popularity is not diminishing. It is an omnipresent, inconspicuous, seemingly apolitical phenomenon, and from the architectural point of view so very banal and mediocre (it almost calls for a comparison with the Czech musical history of the twentieth century and the phenomenon of pop singer Karel Gott) that for the most part we don't pay any attention to it. The recent era of fast and fundamental changes doesn't have the slightest influence on the state of holiday homes. Their prices haven't fallen, they don't decay – just the opposite in fact: they are being rebuilt and improved. It follows that the body and the spirit of holiday home making is healthy, strong, and far from fading out. Both holiday home making as an attitude and summerhouses as a part of the landscape are here to stay, claiming a substantial part of the future. The existence of cheap hotels in Thailand doesn't detract from their value. The spread of hip-hop music does not rule out the existence of brass bands. Artistic styles fade away but holiday home making never grows old. Post-Modernism and pre-Modernism exist in it side by side.

nejezdily na koni, ale hrály tenis. Děti z chudých rodin vyrážely do lesů a na řeku. V podstatě všechna města v Československu byla maloměsty, kde se lidé znali a navzájem pozorovali. Četníci byli všude přítomní. V parcích byli hlídači, kteří třeba ve Vidni místy přetrvali dodnes. Park s hlídačem je odporný. Městskou romantiku představuje kino, hospoda se zahrádkou a hřiště.

Ale hned za hranicemi města jsou údolí, skály a svoboda. V pátek jít do kina na western a v sobotu vyrazit ven! Bob Hurikán popisuje první odvážné výpravy ke Kamennému Přívozu a na horní tok Kocáby. V desítkách lokalit v pražském okolí a na několika místech v okolí dalších větších měst vznikají první srubové kolonie. Místo bývá vybráno archetypálně na kraji lesa poblíž řeky či potoka a v blízkosti nějaké skály. Osady tvoří okolo deseti až patnácti malých srubů. Ploty neexistují. Chata obvykle zahrnuje jednu větší místnost, někdy má kuchyňku a chodbu. Často se spí i ve sníženém podkroví. Odpoledne se všichni sejdou na plácku a hrají třeba fotbal, večer se zpívá okolo ohně. Osady mají své písně podobně jako kdysi vesnice. Kolonii spravuje volený a víceméně respektovaný šerif. Elektřina byla zaváděna až o desítky let později nebo nikdy. Druhá či další generace se často separovala ploty, vytvářela stále větší domy a trvala na vlastní kádibudce. Na několika místech přežil duch původních osad až do dnešní doby. „Ahoj“ jako původní pozdrav vodních trampů se rozšířilo do celé společnosti.

Čeští skauti zvou na Slovensko E. T. Setona, zakladatele Ligy lesní moudrosti – woodcrafterů. V Knihovničce Walden vychází stejnojmenná kniha H. D. Thoreaua, jak postavit chatu v divočině. Tehdejší trampové ji berou jako praktický návod, ale dnes zastínila filozofické eseje R. W. Emersona a stala se ústřední knihou přírodního transcedentalismu.

2. The History of Czech Holiday Home Making Prehistory

Cottages as occasional shelters were built as late as the twentieth century by charcoal-burners, hunters, herdsmen, Gipsies, railroad workers and tunnel makers, the unemployed, and various colourful characters. I think that the precursors of cottages can also be seen, not only in garden houses and summerhouses, but also in log cabins and various shacks used by soldiers during WWI. Svatopluk Máchal, who served with the Czechoslovak Legion in Siberia in the late nineteen-tens, drew pictures of insulated railroad carriages, very much resembling the type of caravans later used as ad hoc cottages. Every other serviceman had a chance to try to build some kind of a makeshift shelter, warm enough to allow survival in the winter months of trench warfare.

The 1920s – “Tramping”

The crazy nineteen-twenties brought laid back attitudes and jazz. Aristocratic houses with gazebos and neo-Renaissance gables were replaced by democratic structures with geometric and applied elements. The monarchy was replaced with “Americanism”. Children from noble families no longer enjoyed horseback-riding but instead played tennis. Children from poor families set out to discover the countryside. Basically all towns, in what was then Czechoslovakia, were small towns where people knew each other and about each other. Gendarmes were everywhere. There were watchmen in the parks (there still are in Vienna). A park with a watchman is something abhorrent. The only romantic places were the cinema, the pub and the playing field.

But right outside the town limits there were wooded valleys, rock cliffs and freedom. To see a western movie in the cinema on Friday night and to get out into the wild on Saturday morning! In dozens of

30. léta – ve znamení vil a letních bytů

Ve městech vznikají vilové čtvrti, jako je pražská Hanspaulka, Baba, Barrandov či Masarykova čtvrť v Brně. Ovzduší stále rostoucích měst je hrozné. Smog není výsadou Londýna, charakterizuje prakticky všechna větší města. Sudkovy fotky Prahy často halí smogový opar z individuálních topenišť. Příroda, pohyb a péče o zdraví začínají patřit k životnímu stylu, tvoří protiváhu ke svazujícímu, znečištěnému městu. Kdo na to má, staví honosné letní vilky, kdo na to nemá, objevuje kouzlo chat. Databáze chat je obtížná, ale zdá se, že i ve 30. letech převažují sruby, tentokrát větší a stavěné většinou na podezdívce. Duch doby je více individualistický. Ploty a zahrádky začínají být běžné. Proletářské trampové z původních srubů se distancují od lidí, kteří ani na víkend neodkládají město. Rodokapsy a zanečrejkovy, kytary a kovbojské písně stojí proti románům a tanečnímu jazzu. Původní trampské osady byly jakýmsi pokračováním přírody, ale nyní dochází k pronikání tykadel města do volné krajiny.

40. léta – chata jako refugium

O této době máme v souvislosti s chatařstvím jen málo zpráv. Pamětníci hovoří o letních pobytech v přírodě a velmi nízké kriminalitě, takže se o své majetky nebáli. Skauti byli rozprášeni. Doba na lidi dala. Pokud to vyhlášky a potíže s cestováním dovolovaly, mnozí užívali chaty, aby setřásli strach z poměrů a nemuseli vnímat Němce a prapory s hákovým křížem na budovách. Čtyřicátá léta nejsou érou chat, ale zahrádek, kde se dala vypěstovat alespoň nějaká zelenina a pár brambor. Město bylo plné zvědavých očí, a tak se o chatách jako dočasném útočišti často dozvídáme z paměti odbojových hnutí a utlačenců. V prořídých trampských osadách se dále setkávali staří přátelé a potichu hovořili o poměrech a průběhu války.

places in Prague's surroundings, as well as around several other larger towns, the first cottage colonies appeared. Their exact position was always archetypally chosen at the edge of a forest, by a river and near some rock cliffs. Colonies were formed by ten to fifteen little log cabins. There were no fences. The cottage was usually one larger room, sometimes with a kitchenette and a hallway. Often there were places to sleep in the attic. In the afternoon everybody gathered at the playing area to play games (often football), in the evening songs were sung around a campfire. Individual colonies had their own songs, just like historical villages used to. Each colony was managed by an elected, and more or less respected sheriff. Electricity was introduced many years later, or in some cases never. The second and ensuing generations often separated individual cottages with fences and insisted on having their own outhouses. In several places, however, the original spirit has survived till today. "Ahoy" which the "waterfaring" tramps original used as their greeting, became part of the Czech vernacular.

Czech scouts invited E.T. Seton, the founder of the Woodcraft Indians, to Slovakia. A Czech translation of H. D. Thoreau's Walden was published. Czech "tramps" saw it as a set of practical instructions, though later the book was overshadowed by the philosophical essays of R. W. Emerson which became the book of natural transcendentalism.

The 1930s – Villas and Summer Residences

In cities, residential areas comprised of villas are built, such as Hanspaulka, Baba, and Barrandov in Prague or Masaryk Quarter in Brno. The air quality in expanding cities is appalling. Smog is not London's privilege; it is characteristic of all big cities of this time. Sudek's photographs of Prague often depict smoggy haze from coal furnaces and

50. léta – velká migrace pokračuje

Poválečné starosti se víc týkaly jídla a obnovy země či vlastního domova než chat. Z pohledu architekta pokračoval předválečný vývoj, stále se budovaly jednoduché dřevěné chaty na obdélníkovém půdorysu. V jejich okolí se často vysazovaly stromy – téměř vždy běžné či stříbrné smrky. O chaty nebyl velký zájem, protože se uvolnilo obrovské množství venkovských domů po Němcích i po lidech, kteří opouštěli své chudé domečky a směřovali do výstavných usedlostí v pohraničí. Často pozorujeme, že lidé z vesnic se stěhovali do okresních měst, jako bylo Kladno či Příbram, zatímco lidé z menších měst a vesnic se přesouvali do Prahy či Brna a k nově zakládaným průmyslovým závodům. Výsledkem tohoto procesu bylo, že v některých, např. středočeských, vesnicích najdeme jen jednoho, dva starousedlíky, ale v jiných krajích, jako například v jižních Čechách, jsou vesnice, kde starousedlíci tvoří víc než polovinu obyvatel vsi. Podobně i krajina 50. let je stále ještě pokračováním vývoje 19. století, ale již se schyluje k velké krajinné, městské a rovněž chatarské revoluci.

60. léta – chaty jako vnitřní cizina

Šedesátá léta se podobají dvacátým, stíny války jsou konečně napůl setřeseny, žije se lépe, žije se radostněji. Ve městech vznikají velká, nejprve cihlová, později panelová sídliště. Lidé jdou ráno v šest do práce a kolem třetí jsou doma, vcelku odpočatí a plní energie. Zboží je málo, na maso se, zejména v pátek, čekají dlouhé fronty, ale je hodně času na návštěvy. Vnitřek měst je šedivý (krasový badatel profesor Ek mi ještě počátkem 80. let řekl, že rád jezdí do Brna, protože mu připomíná Brusel za války, mnohokrát jsem si na to vzpomněl), nová sídliště jsou zatím plná různých jam a bahna a téměř beze stromů. Vyráží se na týdenní nebo čtrnáctidenní dovolenou do NDR, Polska a k Balatonu.

heaters. The outdoors, exercise and health concerns become a part of the everyday life-style, as a counterweight to the overburdened, polluted city. Those who can afford it build sumptuous summer residences, those who cannot discover the charm of summerhouses. It is difficult to date the cottages but it seems that in the nineteen-thirties log cabins prevail, this time bigger and built on rim walls. The zeitgeist is more individualistic. Fences and gardens are quite common. Proletarian "tramps" from the original log cabins distance themselves from people who, even at weekends, cannot set aside their city habits. Adventure novels by Zane Grey, guitars, and western songs stand against the modern novel and jazzy dance music. The original tramping colonies used to be an extension of nature, but now cities begin to put their feelers out into the landscape.

The 1940s – The Cottage as a Refuge

There isn't much information related to holiday home making from this period. Personal accounts often speak of summer camps and very low crime rates, so nobody feared for their property. Boy Scouts were scattered. The times were hard. If it were at all possible, despite various ordinances and difficulties with travelling, many people tried to take refuge at their cottages, so they didn't have to witness the German soldiers in the streets and swastika flags on public buildings. The nineteen-forties were not so much an era of cottages as an era of gardens where some vegetables and potatoes could be grown. Cities and towns were full of inquiring eyes, so cottages as temporary refuges are often a feature in memories of resistance members and refugees. In depleted tramping colonies old friends continued to gather to talk silently about the course of the war.

Co se zbytkem času a s přemírou energie? Instituce letních bytů prakticky zanikla, levné ubytovny Klubu českých turistů se vesměs rozpadly. Režim podporuje pionýrské tábory a individuální rekreaci. Cítí, že lidé se potřebují vybit a uniknout z šedavého města.

Koncem 60. let dosáhne na automobil Škoda za 50 tisíc Kč při průměrném platu 2–2,5 tisíce Kč měsíčně skoro každá spořivá rodina. A Evropané vyceповání krizí a válkou tehdy spořiví byli. Kdo má auto, chce chatu či chalupu. Výjimky téměř nejsou. Všude vyrůstají chatové osady. Pražáci fungují individualisticky, ale tam, kde jsou pozemky centrálně přidělovány lidem z jednoho podniku, jak tomu bylo např. na Kladně, vznikají celé osady budované podle zásad kolektivní spolupráce a ze surovin „přemístěných“ z domovského podniku. Lidé podléhají době, milují beton. Cena nemovitostí roste. Ještě v roce 1963 nabízely národní výbory ve Slovenském rudohoří domy na samotě za pouhých 500 Kč, v podstatě za údržbu, ale koncem 60. let se již ceny mezi jednotlivými kraji ČSSR v podstatě vyrovnávaly.

Lidé se scházeli víc než dnes. Častými tématy rozhovorů byly nákupně-poznávací cesty do socialistické ciziny a výstavba chat. Chaty se počtem, zastavěnou plochou i nevhodným designem městského typu vymkly měřítku a rázu krajiny. Člověk unikal z města paneláku do města chat – bylo to lepší než setrávat ve víkendově vylištěném městě. Chatový urbanismus se proměnil z individuální či řadové zástavby do centrálně plánovaných, velikostně unifikovaných obdélníkových parcel, jejichž nenápaditou geometričností zakryly teprve stromy. Původní typ jednoduchých chat začal být nemoderní. Objevují se všemožné architektonické výstřelky, vysoké stavby i ohavně neofunkcionalistická stavení. Diferenciace společnosti začíná být patrná i v architektuře. Proletářské chatky koexistují s novými vilovými čtvrtěmi. Původní trampské osady nechtějí mít s lidmi z nových kolonií nic

The 1950s – Expansive Migration Continues

After the war scarcity of food and renewal of homes, as well as of the whole country, was of much more concern than holiday home making. From the architect's point of view, pre-war development continued – simple wooden rectangular cottages were still built. Trees were planted in their surroundings – almost always spruces or silver spruces. People were not much interested in cottages because a great number of country houses had been left empty after the displacement of the German population from Czechoslovakia, and also after the Czech people, who had left their modest country houses to move into homesteads, left behind by affluent displaced Germans, in border regions. We often see that people from villages moved to county towns, such as Kladno or Příbram, while people from small towns moved to both Prague and Brno where new industrial plants were established. This process resulted in the fact that in some of the villages in Middle Bohemia we now find only one or two original pre-war inhabitants, but elsewhere, for example in Southern Bohemia, there are villages where as many as half of the population are people who have lived there since pre-war times. Similarly in the countryside we still see in the nineteenth century a continuation of the development that had started in the nineteenth century, but a revolution was nigh – in the countryside, in the cities, as well as in the cottage colonies.

The 1960s – Cottages as Places of Internal Emigration

The nineteen-sixties are reminiscent of the nineteen-twenties; the shadows of war are half forgotten, times are getting better. Large housing estates are built, at first made of brick, later of prefabricated concrete. People go to work at six in the morning and they are back at home at about three, relatively rested and full of energy. There is a general

společného. Jednotný svět víkendových obyvatel přírody se rozpadá do několika nezávislých či protichůdných proudů.

Je jednoduché být kritikem té doby a tohoto způsobu necitlivého konzumního stavění. Je obtížné nalézat kladné hodnoty chatařství. Ale přesto existují. Je to především pozitivní kreativita. Kdysi jsem procházel dače v okolí Moskvy. Na mnoha místech tam panovala kreativita negativní – když si někdo postavil něco hezkého, třeba dřevěnou lavičku, hned mu ji někdo zničil. České chatařství 60. let i pozdějších dob pomáhalo udržet schopnost a vůli pracovat. Ať už byly chatové osady čímkoliv, nebyly nihilistické. Ve městě lidé neznali své sousedy, v kolonii ano. Chatařství bylo pokračováním lidového koumáctví, improvizace a chuti do práce. Život naplněný prací a drby. Lidé se opakovaně v pondělí v práci chlubili, jak se na chatě zmohli a že teď budou zase týden odpočívat. Okamžitě jsme si zvykli na volné soboty a divili jsme se, jak jsme bez nich vůbec mohli existovat.

70. léta – úbytek venkovských babiček

Města dále rostou. Výstavba panelových domů dosáhne vrcholu právě v 70. a 80. letech. V 60. letech ještě mělo mnoho rodin nějaké příbuzné na venkově, a díky tomu i možnost tam na prázdniny posílat děti. Ty se tak z vlastní zkušenosti třeba dozvídaly, jak vypadá kráva a co žerou slepice. Od 70. let zkušenost venkova upadá a je nahrazována zkušeností chaty či chalupy, ale to je spíš nastavením městského způsobu života. Elektřina je zavedena prakticky všude. Každý s sebou na chatu tahá tranzistorové rádio, mladí pořádají mejdany za zvuku cívkového magnetofonu. Na chaty se stěhují staré televizory. Není nutné chodit na trávu pro králíky nebo pomáhat při žních. Jenom opravdoví chudáci mezi dětmi zůstávají na prázdniny ve městě.

shortage of goods and people spend Friday afternoons queuing outside butchers' shops to buy meat for Sunday dinner. Inner cities are very grey and dull (professor Ek told me as late as the beginning of the nineteen-eighties that he liked going to Brno because it reminded him of Brussels during WWII), new estates are still completely treeless places full of muddy holes. Holidaymakers go to the Baltic coast in East Germany and Poland, or to Lake Balaton in Hungary. So what to do with all that time and energy? Summer residences became a thing of the past, while cheap hostels, originally run by the Czech Hiking Club, were left to dilapidate. The Communist regime supports summer camps for young "pioneers" and individual tourism. Leaders of the regime leaders feel that people need to escape from the dull cities and let off steam.

At the end of the nineteen-sixties a Škoda car cost 50 thousand Czechoslovak crowns. With the average salary being 2–2,5 thousand crowns, almost any thrifty family can afford one. And Europeans, who had learned their lesson during the Great Crisis and WWII, were indeed thrifty. But those who own a car also want to have their cottage or country house. Summerhouse colonies grow everywhere. People from Prague operate on an individual basis, but where lots are centrally allocated to people from the same state enterprise, such as in Kladno, whole colonies are built on the basis of collective co-operation from raw materials "moved" from the state enterprise itself. People are influenced by the prevailing spirit of the times and love concrete. Real estate prices grow. As late as in 1963 it was possible to buy isolated houses in remote parts of Slovakia for 500 crowns, but at the end of the nineteen-sixties the prices in all parts of the country are practically the same – and much higher than a decade ago.

People gathered together more often than today. Among the discussed topics journeys to other communist countries to shop and see

Svět chataření se ještě víc rozrůžňuje. Úplně na jeho nenápadném dně se drží divocí trampové, kteří si někde v lese vybudují srub, často se svolením místního hajného, jemuž občas pomohou se sázením stromků. Policie kontroluje, zda nemají americké torny („usárny“), a místy zapisuje mládence, kteří chodí v džínách. Aktivně pátrá po „lesních asociálech“ a vypaluje jejich skrýše. Trampové, čundráci pořádají častá setkání s hudbou či ilegální potlachy. Místo a datum srazu se šíří jenom osobním kontaktem v lese či na nádraží. Tyto věci je nutné zaznamenat, protože rychle mizí z paměti.

O něco výš stojí obyvatelé původních srubů a chatek odkázaných na železniční spojení. Tito lidé stárnou, víc se věnují klidným rozhovorům a zahrádkám, ale stále ještě mají romantický lesk v očích a rádi si pomáhají. Večer hrají na kytaru a jsou nostalgičtí. Jejich děti milují všechno americké, opájejí se železničními tuláky a vytvářejí velký repertoár písní, kde se stále více prosazuje blues, gospel a další hudební formy. Písně takových kapel jako jsou Greenhorns či Rangers se stávají všelidovým majetkem. Řekni mi, co zpíváš, a já ti řeknu, kdo jsi.

Nejvýš stojí majitelé velkých chat a velkých vozů. Část elity však dávno objevila kouzlo chalup. Všude se něco buduje a přestavuje. Chataři i chalupáři číhají na každý uvolněný dům a zamlouvají je pro své známé. Některá, zejména vzdálenější místa se tak stávají „dobrymi chatařskými adresami“. V pátek a v neděli kolabuje provoz na silnicích. Na silnici z Prahy do Štěchovic a sázavské chatové aglomerace jsou zavedeny tři jízdní pruhy. Každý pátek odpoledne jsou pomocí umělohmotných kuželů vytyčeny dva pruhy na cestu z města a v neděli odpoledne se totéž opakuje obráceně pro příjezd do Prahy. Už se nejezdí jen do Brd či Českého ráje, ale dál na Šumavu nebo do Krkonoš.

dominated, and, of course, cottage building. In their numbers, the traditional face of the Czech and Moravian landscape. People escaped from towns made of concrete to “towns” consisting of cottages was better than spending weekends in depopulated towns and cottages. Cottage design changed from individual ventures to “central planning” where identical cottages were built in close proximity to each other on identically sized lots. The original type of simple cottages went out of fashion. Enter all kinds of architecturally eccentric structures, including hideous neo-functional houses. The stratification of the social classes also becomes visible in cottage architecture. Working class cottages co-exist with new villa estates. The original “tramping” colonies have nothing to do with more affluent people from the new colonies. The originally unified world of weekend romantics disintegrates into several independent, or even opposing movements.

It is easy to criticize those times and their insensitive consumerist architecture. It is difficult to seek positive values of the holiday home making of that time. But they do exist – among them above all positive creativity. Once I had an opportunity to visit “dachas” in Moscow, where in many places negative creativity prevailed – if somebody built something nice, like a little bench, somebody else immediately destroyed it. Czech holiday home making in the nineteenth century and later, on the other hand, helped to maintain people’s ability and willingness to work. The cottage colonies of those times were anything but places of nihilism. In towns and cities people didn’t know their neighbours, in cottage colonies they did. Holiday home making was a continuation of grass roots invention, improvisation, and appetite for independent work. It allowed for a life of work and gossip. On many days people boasted at work to their fellow workers how knacker

80. léta – co sháníš?

Nejméně pro polovinu chatařů a chalupářů je víkendový život důležitější než pracovní týden. To je nesmírně důležité si uvědomit. Chatařství a další formy víkendového života často nejsou druhým životem, nějakou náhražkou či kompenzací „prvního“ života, ale tou podstatnější částí světa. Mnoho lidí přes týden v zaměstnání předstírá práci či odpočívá, v pátek se snaží utéct o něco dřív a pak se přes víkend realizují při nikdy nekončících úpravách domů a betonování chodníků.

Sociologie se přednostně zabývá konfliktními vztahy, stejně jako lékařství věnuje větší pozornost nemocným než zdravým. Klidné a banální fenomény, jako je chatařství, které mohou mít masový rozměr a klíčovou důležitost pro poznání ducha doby, bývají přehlíženy.

Kolik stávek a revolucí mohlo u nás proběhnout, kdyby lidé nemuseli odjet na chatu, kde je to při hledání hub a hulákání odrhovaček přešlo? Kolik lidí by se sociálně ztratilo v anonymním městě, kdyby neměli svou osadu či alespoň zahrádku, pro kterou žili? Charakteristickou činností v 60.–80. letech bylo shánění, které mělo dva základní aspekty. Tím prvním byl reálný nedostatek věcí potřebných k životu. Shánělo se pěkné oblečení, slušná zdravotní péče, stavebniny, dobré knihy. Shánění neprobíhalo na bázi peněz, ale protislužeb. Nebylo ani tak důležité, kolik kdo vydělává, ale kdo koho zná. Nemohu se zbavit dojmu, že „infekce shánění“ byla silnější, než by odpovídalo prostému nedostatku.

Druhým aspektem shánění bylo vytváření sociálních sítí a různých mikroaliancí. Lidé, kteří toho byli schopni sehnat víc než druzí, stáli v sociální hierarchii výš. Moji rodiče si zakládali na tom, že na chalupě měli stejný (mimochoodem dost ošklivý) koberec, jaký byl položen ve Sjezdovém paláci KSČ na Vyšehradě. Kdo jej ukradl a jak jej

they were after a weekend of work at their cottages and how they were going to take it easy before the next weekend came. People immediately get used to not having to go to work on Saturdays and wonder how they could have ever lived without Saturdays off.

The 1970s – Decline in the Number of Countryside Grandmothers

Towns and cities keep growing. Construction of prefab housing estates peaks in the nineteen-seventies and the nineteen-eighties. In the nineteen-sixties many families still had some relatives in the country where they could send their children during school holiday. Children thus had an opportunity to obtain first-hand knowledge of what cows really look like and what chickens eat. In the nineteen-seventies the experience of the traditional countryside is replaced with the experience of a cottage or a holiday country house, which much more resembles the lifestyle of towns and cities. Electricity is available practically everywhere. Everybody carries a portable radio, youngsters dance to music from tape recorders. Old television sets are moved to cottages. There is no need to feed animals or to help with the harvest. Only a few unhappy children have to spend their summer holiday in towns and cities.

The world of holiday home making diversifies even more. At its inconspicuous bottom, wild “tramps” still persist who build themselves a log cabin somewhere in the woods, often with the consent of the local forester whom they occasionally help to do an odd job. The police often check whether the tramps have U.S. Army knapsacks, and now and then report young men whose hair is too long, or who dare to wear jeans. Policemen actively search for these “asocial persons” and burn their hideouts in the woods. The tramps organize outdoor gatherings – in principle, illegal gatherings with live music. The actual place and time of the gatherings is always communicated only through

sehnali, nevím. Lidé sháněli zbytečné věci jen proto, aby demonstrovali svoji vyjednávací schopnost. Chaty posledních dvou, tří desetiletí socialismu jsou víc než příbytky, jsou prestižním předmětem furianta, důkazem šikovnosti svého majitele. V podstatě kopírují proces, jaký známe z české (zejména jihočeské) a moravské (zejména jihomoravské a slovácké) vesnice druhé poloviny 19. století. Rozdíl je v tom, že vesničané, po generace vychovávaní zámeckou kulturou a kostelem, v sobě nesli jednotnou a poměrně vysokou estetickou normu, která městským majitelům chat často scházela.

Po stránce architektury se chaty 70. a 80. let stále zvětšují a blíží domům. Běžné je mít první patro, zavedenu vodu a elektřinu, garáž a záchod. Vývoj sociálních vztahů se nedá jednoduše popsat. Nejenže každá městská skupina měla svůj vlastní odraz v chatařské komunitě, ale různé skupiny byly nečekaně provázány – například sousedství dobrého řemeslníka bylo vítané stejně nebo více než společnost univerzitního profesora.

90. léta – druhý život chaty

Těsně po roce 1989 po letech odříkání zaplavili čeští turisté Evropu a rychle začali objevovat svět. Sen generací podívat se na Kanárské ostrovy se během tří, čtyř let změnil z životní mety na dovolenou pro středně chudé. Kdo nejel alespoň do Himalájí nebo Peru, věděl houbou o životě. Chata se vším, co jsem popsal, tedy s atmosférou shánění, relativní nouze a malých českých poměrů se v globalizovaném světě stávala přežitým symbolem socialismu. Vypadalo to na velký úpadek. Ale stalo se něco nečekaného – po několika letech stagnace se starý život vrátil, zájem ožil a dnes je chata možná stejně populární jako v 70. letech. Proč se tak stalo? Myslím, že hlavní příčinou je prostředí měst.

personal contacts. All these facts should be recorded for posterity because the memory of them are fading rapidly.

A notch higher on the imaginary scale there are the owners of original log cabins and cottages who are now dependent on road transport. These people grow old and are mostly prone to neighbourly talk and working in their gardens, though there is a romantic gleam in their eye and they still like helping each other. In the evenings they get nostalgic when singing old songs accompanied by an acoustic guitar. Their children love everything American, dream their dreams of life on the road, and create a rich repertoire of songs, increasingly influenced by blues, gospel and other forms of American folk music. Songs by bands such as the Greenhorns or Rangers become public property. Tell me what you sing and I'll tell you who you are.

On the top there are large cottage and big car owners. A part of the elite have discovered the charm of country houses, so the country bustles with hectic construction and reconstruction activities. Holiday homemakers ruthlessly search for suitable country houses to be converted into holiday homes. Certain locations, especially suitable for holiday home making, become "good addresses". The road traffic on Friday afternoons and Sunday evenings collapses. Three traffic lines are introduced on the road from Prague to Štěchovice in the Sázava region, where cottage colonies abound. Every Friday traffic lines are marked out with plastic traffic cones for the outbound traffic from Prague, every Sunday afternoon two lines are marked for the inbound traffic back to the capital city. Holiday homemakers from Prague also colonize more remote parts of the country, including Šumava and Krokonoše.

Když budete procházet třeba současným Karlínem, kde vedle sebe existují rušné i velmi klidné ulice, okamžitě zaznamenáte, jak člověka stresuje automobilový provoz – hluk, prach, nedostatek místa a pocit napjatého neklidu, či dokonce nebezpečí. Chata se všemi svými nedostatky se opět stává refugiem, tentokrát ne před čteníky a totalitou, ale před kvapícím fragmentovaným tempem současné Evropy a vlastním služebníkem – automobilem.

Současnost – chata jako pracoviště a druhý domov

V posledních několika letech ožívají chaty a chalupy jako snad nikdy před tím. Populace stárne, je víc důchodců, kteří na celé měsíce odcházejí mimo město, kam se vracejí na pár studených měsíců. Studenti a mladí lidé pracující na částečné úvazky si z chalup vytvářejí druhá pracoviště. Na chaty a chalupy se přemísťují dílny a sklady. Odehrávají se zde mateřské dovolené. Mnoho chatařů a chalupářů načerno pronajímá své městské příbytky za nájem odpovídající necelému dvojnásobku průměrné mzdy. Z toho se již dá žít.

Objevují se nové rituály – muži chodí o Velikonocích na pomlázku o den dřív, aby mohli pít alkohol a druhý den nemuseli řídit. Vznikají improvizované kluby a neziskové hospody, ve kterých se centrálně nakupuje lahvové pivo, za které každý sám hodí do kasičky potřebné peníze. Lidé se scházejí na silvestra a soutěží ve vypouštění barevných rachejtlí. Jinde organizují pro děti hromadné opékání určitého druhu. Lidé přes týden pracují, aby si o víkend mohli užívat venkovského sociálního modelu. Pohostinné rodiny vás pozvou do malého bazénu, kde se musí často vyměňovat voda.

Ploty se mění ve zdi. Lidé jsou na jednu stranu víc víkendově otevření (ovšem jen když chtějí, není to permanentní otevřenost), na druhou stranou si chrání své teritorium. Do kolonie vnikl zločin trojího typu.

The 1980s – What Are You Trying to Get Hold of?

For at least half of holiday homeowners, weekend life is more important than work days. This is a very important fact to acknowledge. Holiday home making and other forms of weekend life often are not a second life, a substitute or a compensation for these people's "first" life, but the *more* important part of their lives. During the week at work many people simply dodge their duties, successfully pretend to work, or simply relax, only to escape on Friday early afternoon to realize their potential on the endless reconstruction of their holiday homes and their surroundings.

Sociology pays preferential attention to social conflict, just as medicine pays more attention to the ill than to the healthy. Calm, banal phenomena like holiday home making, which may reach a massive scale and harbour key importance for recognizing the zeitgeist, tend to be overlooked.

How many strikes and revolutions could have taken place in this country, had people not had to "go to the cottage", where, while mushroom picking or singing well worn-out songs, they changed their minds. How many people would have gotten socially lost in anonymous cities, had they not had their cottage colony or at least a garden to live for? A typical activity of the era from the nineteen-sixties to the nineteen-eighties was the constant effort to get hold of various items. This activity had two aspects. Firstly, there was a real shortage of goods. It was difficult to get nice clothes, decent healthcare, building materials, or good books. The whole system was based on mutual favours, rather than money. Making good money meant less than having good connections. I can't shake the feeling that this "hunting infection" was stronger than would follow from the actual extent of the material scarcity.

Krade se víc než kdy jindy. Běžný zločin se týká prostého odnášení všech nepřípevněných věcí. V některých osadách se nikdy nekradlo, ale ty časy jsou pryč. Druhým typem zločince jsou vandalové a přespa-vači, často hladoví bezdomovci, kteří ničí z pocitu frustrace. Osobní zkušenost: vytahají prostěradla na hromadu, rozbíjí talíře a skleničky a hromadu polijí kečupem. Třetím, nejhorším typem zločinců jsou organizované bandy, které opakovaně vykrádají chatu za chatou. Lidé se pak potkávají a kladou si novou otázku: Kolikrát jste byli vykradeni? Pak se nešťastně shodnou na tom, že vtipy o policajtech mají své oprávnění. Pulzuje v nich vztek a nenávisť. Znímá to, sami jsme byli vykradeni třikrát.

Budoucnost – svět klimatických změn a drahé ropy

Koncem 90. let bylo zřejmé, že chaty mají svou, nejspíš dlouhodobou budoucnost jako rekreační zařízení. Je však docela dobře možné, že svoji hlavní roli teprve sehrají. Zvažme dva klíčové aspekty současného světa – přicházející klimatické změny a zvyšování cen ropy a energií obecně. Klimatické změny se projevují hlavně oteplováním a v Evropě i změnou základního hydrologického režimu. Jinými slovy, roste počet letních dní s tropickými teplotami a zároveň i vzrůstá nebezpečí povodní, jejichž druhou stranou jsou letní sucha.

V letech 1997, 2002 a 2006 jsme zažili poměrně velké povodně, které ohrozily chatovou zástavbu v říčních nivách. Tato situace bude pravděpodobně další nejméně dvě, tři desetiletí pokračovat. Zvyšující se teploty vedou k častějším bouřkám z vedra, a tím i k ničivějším přívalovým deštům. Teplejší Atlantský oceán vytváří větší trošičkové bouře, jejichž dozvuky se někdy projevují větrnými smrštěmi až ve střední Evropě. Na jednu stranu jsou chaty (méně často chalupy, které bývaly postaveny na promyšlenějších místech) více ohrožovány

The second aspect was the creation of social networks and various micro-alliances. People who were able to get more than others to a higher position in the social hierarchy. My parents prided themselves in the fact that at their cottage they had the very same carpet (of an ugly one, by the way) that had laid in the Communist Party Assembly Palace in Prague's Vyšehrad. Who had stolen it and how my parents got hold of it I do not know. People would hunt for used articles merely to demonstrate their negotiating abilities. Cottages built in the last two or three decades of Czech Communism are not dwelling places, but rather status symbols and demonstrations of the owners' skill. They basically copy a process known from Czech Moravian villages in the second half of the nineteenth century. The difference is that the nineteenth century villagers, brought up by palace culture and the Church, cherished unified and rather high aesthetic norms and values, which the Czech townspeople a hundred years later painfully lacked.

In terms of architecture, cottages of the nineteen-seventies and nineteen-eighties get bigger and start to resemble proper family houses. Two-storey buildings with electricity, running water, a water closet and a garage are quite common. It is not easy to describe the evolution of social relationships. Not only each urban group of people has its mirror image in the cottage community, but various groups were also inter-connected in unexpected ways. To have a skillful craftsman in the neighbourhood was appreciated equally or even more than the company of a university professor.

The 1990s – The Cottage's Second Life

Shortly after the events of 1989, Czech tourists flooded Europe and started discovering the world. The dream of several generations

klimatickými extrémami, na druhou stranu se vlna vedra lépe překonává na venkově blízko vody či alespoň ochlazujícího účinku vegetace. Město v létě se podobá poušti.

Podle pesimistických scénářů se již v letech 2008–2010 (a podle scénářů optimistických kolem roku 2020) může projevat významný nedostatek levné ropy. Drahá ropa změní trasy dálkového obchodu, zvýší ceny surovin a potravin. Kombinace klimatických změn, sociálních problémů (stárnutí Evropy, problémy s penzijním systémem aj.) a drahé ropy může znamenat mimořádně závažnou krizi celé vyspělé civilizace. V tomto scénáři by chatám a chalupám mohla náležet nesmírně důležitá pozice jakési nárazníkové zóny, která může městské populaci pomoci přežít několik krizových let přechodu na nové technologie či paliva. Ještě v roce 1955 žila část Vídně ze zeleniny vypěstované v městských parcích a malých zahrádkách. Máte-li chatu, nezabavujte se jí lehkomyšlně. Máte-li možnost přikoupit část pozemku, udělejte to. Nevíme, jaká bude budoucnost, ale chaty do ní skoro určitě budou patřit.

3. Proč vzniklo chatařství?

V této fázi začínáme cítit, že v chataření se jedná o víc než o jakýsi český zvyk trávení volného času. To, co na začátku příběhu vypadalo jako banalita mírné kreativity na pomezí zákona, se stává ponorem do života společnosti. České moderní dějiny vnímáme pod zorným úhlem revolucí, válek a převratů, ale stejně dobře je můžeme pojímat jako dějiny chatařství či obecněji dějiny víkendů. O řadě příčin, které pravděpodobně vedly k masovému rozvoji chatařství a chalupářství, jsme již hovořili. Pokusme se ale vyjmenovat základní faktory jeho setrvalého úspěchu a dozvíme se, o které hodnoty skutečně stojíme.

to visit the Canary Islands, changed within a few years from a life-long goal to the typical lower middle class holiday. Those who didn't visit the Himalayas or Peru knew nothing about life. The cottage, with everything I have described so far – the atmosphere of relative scarcity and small scale thinking – were becoming a symbol of the past in the globalised world. It looked as if a great decline was nigh. But something very unexpected happened – after a few years of stagnation, cottages and other holiday homes returned to life and are nowadays as popular as they were in the nineteen-seventies. Why? I think the prevailing conditions in towns and cities are the main reason for it.

Walking through present-day Prague, with both busy and quiet streets, you immediately notice how people are stressed by car traffic – noise, dust, lack of space and a feeling of uneasiness or even danger. The cottage, with all its imperfections, again becomes a refuge, this time not from totalitarian reality but from the rapid and fragmented European pace of life and its omnipresent “servant” – the car.

Present – The Cottage as a Place of Work and a Second Home

In the last several years cottages and country houses have undergone a revival like never before. The population is getting older, there are more retired people, and some of them leave towns and cities and spend months on end at their cottages, coming back to towns only for the few cold months. Students and young people, working part-time, build their places of work at cottages and move their workshops and warehouses there. Women on maternity leave spend time there with their children. Many cottage and country house owners sublet their flats in cities (often illegally) for as much as twice the average rate. That's enough to live on.

Je totiž možné, že chaty potřebujeme víc než třeba koncepci nové parlamentní demokracie.

Láska k půdě

V roce 1900 žilo ve městech asi 6 % celkové populace. Dnes to je přes 60 % a pokud do tohoto počtu zahrneme moderní suburbie jako zástavbu městského typu, žije v nějakém typu města kolem 75 % Evropanů. Posledních zhruba sedm či osm tisíc let jsme všichni žili v kontaktu s půdou. Brali jsme ji do ruky, záviseli jsme na ní. Předcházeli jsme si ji drobnými dárky a obřady. Za ta tisíciletí se vytvořil vztah, který je v nás latentně stále přítomný. Kdo před válkou prodal půdu, byl považován za nešťastného ztroskotance. Někdy mluvím s venkovskými lidmi o půdě. Obvykle chvíli zaváhají, než použijí výraz „láska k půdě“, ale nakonec jej použijí a nesnaží se nalézt nějaké neutrálnější vyjádření. Láska k půdě je jednou z hluboce zanořených lidských emocí, k nimž patří i vztah k domácím zvířatům, předkům, stromům a počasí. Lidé z paneláku, ať už si jsou tohoto vztahu vědomi, nebo ne, potřebují vlastnit nějakou půdu a dotýkat se jí.

Láska k přírodě

Láska k přírodě se charakteristicky projevuje u městského obyvatelstva. Velcí ochranáři a ekologové málokdy pocházejí z venkova. Příroda není člověk úplný. Pro realisticky založenou, většinovou část populace je láska k půdě a přírodě maskována praktickými důvody – jít do lesa na houby, vypěstovat si vlastní rajčata. Obojí je sice ekonomicky pochybný podnik, ale naplňuje naši bytost jiným způsobem. Rovněž rybáři neloví z hladu. Lidé si kupují pozemky a staví na nich chaty, aby se museli starat o půdu a měli kontakt s přírodou.

New rituals emerge – men make their Easter rounds a day so they can drink and not have to drive the following day. Improvements in the village social model. Hospitable families may even you to have a swim in their private swimming pools.

Fences are turning into walls. On the one hand, people are open at weekends (but only if they want to be; it's not a permanent quality), on the other hand they protect their territory. Crime has its way into cottage colonies. Theft abounds and has three basic forms. Firstly, various items are stolen from the gardens and backyards. Secondly, people, mostly the homeless and hungry, break into cottages and spend a night there and vandalise the place out of sheer frustration. (My own experience: they break all the plates, cups, and glasses and put them on a pile together with the bed linen and other stuff, and I have to wash the ketchup all over it.) Thirdly, there are organized groups who regularly and systematically burgle cottages and holiday homes. A common question among holiday homeowners is "How many times have you been robbed?" They make bitter jokes about the incompetent police and are overcome by anger and hatred. I know what it feels like to have been burgled three times.

The Future – The World of Climatic Change and Expensive Cottages

At the end of the nineteen-nineties it was obvious that countryside cottages and holiday homes have a long-term future as places of recreation. However, it's quite possible that they are still waiting to play their part.

Touha po svobodě

První trampové se potřebovali vzdálit z očí četníků a maloměstské společnosti, která je neustále pozorovala. V lese byli volní, říkali a zpívali, co chtěli, mohli popíjet a objímat se, ale nepřeháněli to. Za války a později unikali době, setřásali její tíseň. V lese je nikdo neomezoval. Mohli být sami sebou a snít jiné sny. Je rozdíl mít rád někoho ve městě a na skále v lese. V chatách se za války skrývali partyzáni, později disidenti a literáti. Existovaly i chaty, kde probíhaly filozofické semináře, duchovní exercicie a jogínské tábory.

Útěk z města

Z města unikáme i proto, že se v něm v létě špatně dýchá, že je v něm hluk, horko a tolik neklidných automobilů, že člověk potřebuje změnu a dívat se do stromů.

Náhražka nedostupné ciziny

Nemohli jsme jezdit do ciziny, tak jsme jezdili na chaty a postupně jsme si to zamilovali.

Jiné sociální prostředí

Všichni se tady známe a tykáme si.

Potřeba tvořit

Můj otec a děd a jeho děd brali do ruky dřevo. Kontinuitu udržuji i prací, tím, že vykonávám stejnou činnost. Paměť není jenom opisování rukopisu ve skriptoriu kláštera, ale také opakování pohybů dřevorubce či rolníka. V jedné polské pověsti se čert ptá příchozích, zda lidé nahoře ještě dělají kraslice, a naříká, když se dozví, že se kosmické vejce stále každoročně zdobí. U kořenů kultury je pohyb hrnčiče,

main role. Let's consider two key aspects of the present-day world – the onset of climatic changes and the growing prices of oil and energy in general. The climatic change is, so far, manifested in Europe mainly by the increase in temperatures and in the basic hydrological regime. In other words, there is a growing number of days with tropical temperatures and at the same time there is a growing risk of floods, which represent the reverse side of summer droughts.

In the summers of 1997, 2002, and 2006 we experienced rather extensive flooding that endangered cottage colonies in alluvial plains along rivers. This situation is likely to continue for at least two or three more decades. Rising temperatures lead to more frequent storms and more devastating torrential rains. A warmer Atlantic Ocean generates larger tropical storms, whose repercussions are sometimes felt in Central Europe in the form of strong winds. On the one hand cottages are more endangered by climatic extremes (country houses less so, because they tend to be built at thoughtfully selected locations), on the other hand it is easier to overcome heatwaves in the country, near a water surface or a forest. Cities resemble deserts in the summer.

According to pessimistic scenarios important shortages of cheap oil may hit us as soon as in 2008–2010 (more optimistic scenarios mention 2020). Expensive oil will change the routes of long distance trade and increase the prices of both food and raw materials. The combination of climatic changes, social problems (ageing of the European population, problems with pension systems, etc.), and expensive oil may result in a serious crisis of the civilised world as we know it. In this scenario, cottages and country holiday homes may have a very important role as a buffer zone that can help urban population survive several critical years during the process of transition to new technologies and/or fuels. As late as in 1955 part of Vienna lived on vegetables grown in

395 motyka zemědělce drtící hroudu, štěpovací nůž sadaře. Kdo ví, jak by to s námi bez chat a chalup, bez praktických činností a starých pohybů dopadalo.

4. Město a chata: dvě strany jedné záležitosti

Myslím, že málokdo systematicky sledoval vývoj architektury, urbanismu a sociálního prostředí chatových kolonií. Jejich parcelace je vcelku náhodná, architektura téměř nezná velká jména. Ráz původních staveb je zastřen sérií dalších úprav. Člověk má pocit, že se pohybuje v nějakém pokleslém žánru, i když tuší, že esencí života jsou právě pokleslé žánry, nikoliv třeba Schönbrunn. Klíč k pochopení českých chatových kolonií mi poskytla Vídeň, metropole světové architektury. Na ní je kromě zcela jiných fenoménů pozoruhodná existence asi sedmdesáti dělnických dvorů rudé Vídně. Od roku 1900 zde vznikaly uzavřené bloky dělnických komplexů se školkami a vnitřními dvory, které bývaly většinou zakládány v okolí velkých továren, jako je třeba Zeissova továrna na Hütteldorf. Dělnické bloky se rozvíjely zejména ve 20. letech a stejného stáří jsou i satelitní chatové plochy, které se dnes magistráty vídeňských okresů v marných bojích se stárnoucími vlastníky snaží přeměnit na veřejné parky.

Z dělnického bloku je vidět nejenom na továrnu, ale také na chatovou či zahrádkářskou kolonii. Vyplatí se tato místa pečlivě procházet a mít před očima podobné kolonie v Čechách či na Moravě. Pokud si odmyslíme nové materiály a stavební doplňky posledních dvou až tří desetiletí, během kterých Rakousko oproti nám relativně zbohatlo, stojíme v podstatě před totožnou kolonií jako u nás, jenže uspořádanější a čistší. Ve Vídni je navíc dobře patrné, jak úzce spolu souvisí obytné bloky a chatky. I zde vývoj začíná prostými dřevěnými

city parks and little gardens. If you have a cottage, don't be too keen to get rid of it. If you have a chance to buy some more arable land, do it. We don't know what the future will be like but cottages will most certainly be a part of it.

3. Why Holiday Home Making Arose in the First Place?

We now begin to feel that holiday home making is more than just a Czech way of spending free time. What at the beginning looked like a banal act of moderate (and just about legal) creativity is now perceived as a probe into the life of Czech society. Modern Czech history is often viewed through the prism of revolutions, wars, and coups. We could equally well look at it as the history of holiday home making, or generally the history of weekends. We have already discussed a number of reasons that probably resulted in the mass development of holiday home making. However, let's try to name elementary factors of its permanent success and learn which values we really cherish. It is quite possible that we need cottages and holiday homes more than, say, the concept of new parliamentary democracy.

Love of the Land

In 1900 about six per cent of the total population lived in towns and cities. Today it's over sixty per cent, and if we include modern suburbia, about seventy-five per cent of Europeans live in some type of urban settlement. For the last seven to eight thousand years we have lived in close contact with the land. We have cultivated it and been dependent on it. We have honoured it with our offerings. During those millennia we have formed a bond that is still latently present in us. Before WWII those who sold their land were deemed pitiable. When I talk to people who live in

obdélníkovými chatkami srubového typu, ke kterým je přistavováno první patro a různé další doplňky. I zde stojí veřejné nástěnky informující o odběru vody, odvozu odpadků a komunálních besedách. Máme zde pocit, že jsme doma, ale že tu někdo uklidil.

Podobnou, ale mladší situaci můžeme pozorovat na Kladně 50. a 60. let 20. století. Chatová kolonie pod Rozdělovem leží na dohled od stejně starých obytných komplexů. Ve většině českých případů byly chaty sice zakládány s několikaletým zpožděním po výstavbě sídliště, ale leží od něj desítky kilometrů daleko, takže nevnímáme, že obojí je úzce propojeno. Důležité je, že chaty byly horlivě budovány i lidmi ze „zahradních měst“, kteří by si podle představ architektů měli vystačit s přírodou mezi rozvolněnými obytnými domy. Tento veřejný prostor zjevně nestačil ani obyvatelům ostravské Poruby. Podobně jako potřebujeme mít vlastní knihy a nikoliv si je půjčovat v knihovně, potřebuje většina lidí půdu skutečně vlastnit a pracovat rukama na svém a ne na veřejném nebo cizím pozemku. Toho si za feudalismu užila až dost.

5. Chatová kolonie jako zvuková krajina

Pomyslíme-li na chatovou kolonii, vybaví se specifická zvuková kulisa: táhlé vytí všudypřítomné cirkulárky, volání a smích dětí, sekačka na trávu, několik smíšených zvuků různých rádií, někdo zkouší motoru a do toho šumí stromy a zpívají ptáci. Sekačky a cirkulárky začínají brzy ráno, dokud ještě není horko. Večer si lidé neuvědomí, jak daleko se nese zvuk, a tak někde řve televize. Na vzdáleném okraji osady propuká mejdan, který je slyšet na kilometr daleko. A pak je konečně klid. Starší lidé dodnes spojují „soundscape“ dřívějších osad s mizerným zvukem tranzistorového rádia, což je technický vynález, jehož masovou popularitu založilo právě chatařství.

country about land, after some hesitation they do talk of their love of the land. They don't try to find a more neutral expression. Love of the land is a deeply rooted human emotion, comprising also relationships to domestic animals, ancestors, trees, and the weather. People living in prefab housing estates, whether they recognize it or not, need to own some piece of land and to touch it.

Love of Nature

The love of nature is characteristically manifested in townspeople. Environmentalist enthusiasts rarely come from the country. Without nature people are incomplete. For the realistically oriented, majority of the population, love of both land and nature is masked by practical reasons for activities – collecting mushrooms in the woods, growing one's own tomatoes in the garden, etc. Such activities are economically very dubious ventures indeed, but they fulfil us in other ways. Anglers don't fish because they are hungry either. People buy land and build cottages so that they have to cultivate the land and be in touch with nature.

Love of Freedom

The first “tramps” wanted to get away from the gendarmes and small-town society, where they were constantly watched. In the woods they were free to say and sing whatever they pleased, they could have a drink and hug each other, though it never went too far. During the war and shortly after it they tried to get away from gloomy reality. In the woods they could be themselves and dream their dreams. It is different to like somebody in the city and to do so in the woods. Cottages served as refuges for resistance fighters during the war and later for dissidents and prohibited writers. There were philosophical seminars, spiritual exercises, yoga camps.

K tramským osadám patřila hudba. Každý čtvrtý, pátý tramp hrával na kytaru, někteří na banjo nebo foukací harmoniku. Každý znal mnoho desítek písní. Návštěvníky z Maďarska či Německa udivovalo, že u nás donedávna fungovalo několik set tramských kapel. Na festivalech se sjížděly tisíce posluchačů. Spekulovalo se o tom, že americká country vychází z irské lidové balady a že tedy obliba tramské hudby navazuje na keltské kořeny. Zpěv a oheň patřil mezi ty úplně nejdůležitější činnosti v osadě. Člověk zpíval, z hlubin duše se vynořovaly emoce, proudily do očí, které se dívaly do plamenů, a v nich se vše pročišťovalo a spalovalo.

6. Závěr: jiný venkov

Chatové kolonie jsou jiným venkovem, řekl bych venkovem městského typu. Stojí na jakémsi rozhraní mezi Ferdou Mravencem a Broukem Pytlíkem. Cítíme zde práci a drby, víceméně úsměvnou malost se záblesky kreativity a zároveň něco zvláštního, srozumitelné tajemství. České chaty jsou součástí jakéhosi všelidového proudu, jehož chudší analogie najdeme na předměstí Nového Mexika nebo Ankary. Jsou to svým způsobem vilové čtvrti a zároveň slumy, ale jenom občasné. Jsou částí architektury bez architektů, panuje zde srozumění chudých, zvláštní internacionalismus lidí, co na svých domech pracují svými rukama, svobodný humanismus průměrnosti. Mohou být ošklivé nebo bizarní, ale mají v sobě nějaké teplo. A všichni tomu rozumějí. Vlastně jsou dost přesným zrcadlem toho, čím jsme.

Escape from the City

We escape from the city because of its polluted air, noise, heat, cars and because we need change and to look at the trees.

Substitute for International Travel

We couldn't travel abroad so we went to our cottages and got fond of it.

Different Social Settings

We all know each other here and are on a first name basis.

A Need to Create

My father and his father worked with wood every day of their lives. I try to keep that tradition alive. Our heritage was recorded not only in the monasteries' scriptoria but also by the repetitive motions of woodcutters and peasants. In one Polish story, the Devil asks if people still decorate Easter eggs and is crushed to discover that even in the cosmic age they indeed do. Our culture is rooted in the motions of potters, peasants and fruit growers. Who knows what would have become of us without our cottages, where we would practice all the ancient motions.

4. The City and the Cottage: Two Sides of the Same Coin

It seems that hardly anyone has systematically studied the history of architecture, development and social setting in cottage colonies. The planning of these colonies is quite haphazard and there are no names related to their architecture. The character of the original country houses, later turned into holiday homes, is hidden behind a series

of reconstructions. One feels like moving within a rather trashy genre, although one suspects that the essence of life lies precisely in such genres, rather than in the style of Schönbrunn Castle, for example. I found the key to understanding Czech cottage colonies in Vienna, the capital of world architecture. Apart from other architectural phenomena in Vienna I found the existence of about seventy workmen's yards remarkable. After the close of 1900, blue-collar housing blocks with inner yards were built in Vienna, mostly nearby large factories like the Zeiss factory in Hütteldorf. The inner yards harboured various facilities, including kindergartens. This type of housing was especially typical of the nineteen-twenties and in the same period suburban cottage colonies were built which the Viennese municipal government is currently trying to change into public parks, against the wills of their ageing owners.

From the workmen's yards you can not only see the factory, but also the cottage colony. It is enlightening to walk through these places and at the same time try to visualise similar colonies in Bohemia and Moravia. If we leave out of consideration new material and construction elements typical of the last two or three decades, when Austria became relatively richer compared to the Czech lands, we basically see a Czech colony, albeit tidier and cleaner. In Vienna, the close relationship between the housing blocks and the cottages is also more obvious. Here, as in the Czech cottage colonies, we observe the same development from plain rectangular log cabins to two-storey buildings with various amenities. Here, we can also see public notice boards informing about water supply, garbage collection, and public meetings. We feel as if we are at home here, right after somebody has tidied the place up.

A similar situation, though younger in its origin, can be seen in Kladno of the nineteen-fifties and nineteen-sixties. The cottage colony in Rozdělčice is in sight of an old housing estate. In most cases in the Czech Republic cottage colonies were established only a few years after the construction of housing estates, where the would-be cottage owners lived, but these colonies lie dozens of kilometres from the said housing estates, so the interrelation of the two places is not as obvious. It is important to point out that cottages were also eagerly built by people living in "garden towns", who were supposed to make do with the "nature" that existed among individual houses. Such nature obviously wasn't enough for the inhabitants of Ostrava – Poruba. Just as we need our own books and not to only borrow them from libraries, the majority of people need to own land and to work on their own land and not on public land, somebody else's. We had enough of that in Feudal times.

5. The Cottage Colony as Soundscape

Thinking of a cottage colony, a specific mixture of sounds comes to one's mind: the drawn-out wailing of a circular saw, the shout and laughter of children, lawnmowers, radios playing, the rustle of leaves and birds singing. Lawnmowers and circular saws start early in the morning, before it gets too hot. In the evening one can hear loud television sets, while at the edge of the colony a party has broken out that can be heard a mile away. And later, everything finally gets silent. Older people still relate the soundscape of the original cottage colonies with portable radios, whose mass popularity is owed precisely to holiday home making.

Music was an inseparable part of "tramping" colonies. Every fourth or fifth "tramp" could play the guitar, some of them played the banjo

or the harmonica. Everybody knew, and could sing, dozens of songs. Visitors from Hungary or Germany were amazed at the hundreds of bands that played live music – the "country & folk" festivals attracted thousands of listeners. There were speculations that American country music originated from Irish folk ballads, and therefore the Czech playing it were simply reviving their Celtic heritage. Singing and playing campfires were among the most important activities in "tramping" colonies. When singing, emotions rose up from the depths of the soul, and through the eyes that were staring into the fire, were purified.

6. Conclusion: A Different Kind of Countryside

Cottage colonies are a different kind of country; I would say a unique type of country. They are on the line between the country Jack-of-Trades and the city Boaster. We feel there is a lot of work and gain, more or less cheerful small-mindedness, with flashes of creativity, at the same time something strange – a comprehensible secret. Cottage colonies are a part of the panhuman movement, whose other manifestations can be seen in the suburbs of New Mexico or in the slums of the big cities. They can be seen as garden suburbs, as well as slums, although only temporarily inhabited. They represent architecture without architects, a conspiracy of the poor, a peculiar internationalism of people who build their dwellings with their own hands, free humankind of mediocrity. Ugly or bizarre, they do radiate human warmth that everybody understands them. As a matter of fact they are the mirror image of who we are.